

**The Project Gutenberg eBook of Muinaisten suomalaisten pakanalliset epäjumalat,
by Gustaf Erik Eurén**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muinaisten suomalaisten pakanalliset epäjumalat

Author: Gustaf Erik Eurén

Release date: September 27, 2014 [EBook #46980]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUINAISTEN SUOMALAISTEN PAKANALLISET
EPÄJUMALAT ***

Produced by Tapio Riikonen

MUINAISTEN SUOMALAISTEN PAKANALLISET EPÄJUMALAT

Kirj.

G. E. Eurén

Kustantanut G. E. Eurén,

Painanut F. L. Lund ja C:o,
Hämeenlinna, 1858.

Imprimatur: L. Heimbürger.

Johdanto.

Kaikki ihmiset tunnustavat olevan voimia ihmistä suurempia, jotka hallitsevat kaikki maassa sekä taivaassa. Niin oli meidänki pakanallisilla esi-isillämme heidän jumalansa, joiden vihaa he pelkäsivät, joiden suosiota he etsivät ja joiden voimaa he palvelivat. Mutta he, niinkuin ainakin pakanat,

koperoitsivat vielä pimeyden varjossa eivätkä voineet itsestensä, enempää kuin muutkaan kansat, oikian Jumalan tuntoon tulla. Mutta ilahuttava ja hauska asia on meille, jotka jo paremman uskon valossa elämme, tutkia heidän uskontoansa, josta tulemme näkemään kuinka pitkälle he omalta voimaltansa pääsivät korkeissa uskon asioissa, ja mikä siis heidän korkein hengellinen elämänsä ja pyrkimisensä oli. Nämät esi-isämme ovat jo vuosisatoja mullassa maanneet, ja heidän maallinen olentonsa ikipäiviksi kadonnut, mutta heidän hengellinen elämänsä, heidän korkein ilonsa ja surunsa, heidän sielunsa jaloimmat tunnot ovat meille tallelle jääneet, kehoittaen meitäkin tulevaisillemme jättämään jotakin hengellistä tavaraa, jota ei ruoste raiskaa eikä maa mädätä, sittekun meidän maallinen olento jo aikaa on tästä elämästä eronnut ja unhotukseen joutunut.

Niinkuin kaikkikin pakanat eivät Suomalaiset kansatkaan voineet järjellensä käsittää yhtä ainoata kaikkivaltiasta olentoa, joka väellensä ja voimallansa kaikki hallitsee ja voimassa pitää; vaan he ajattelivat erinäiset voimalliset olennot ilmassa, vedessä, maassa ja maanalassa. Näissä kaikissa taas ajattelivat he hallituksen samanlaisen kuin he sen näkivät ihmisten kesken perheessä: yksi kaikista voimallisista, isäntä, jota totteli iso joukko lapsia ja palvelioita; isännällä oli vaimonsa ja kaikki elivät samassa talossa. Muutoin olivat nämät olennot muussakin ihmisten kaltaiset: he söivät, joivat, iloitsivat, surivat jne.

I. Ilman Jumalat.

1. *Jumala* on perisuomalainen sana ja jo ikivanhoista ajoista esi-isillemme tuttu. Mutta pakanuudessa ei sillä taitanut olla sitä merkitystä, joka sillä nyt on ja jonka se kristillisyydestä on saanut. Ei se alussa merkinnyt yhteisesti jumalallista olentoakaan, sillä semmoista yhteistä Jumalan ajatusta ja nimeä eivät pakanalliset esi-isämme alussa voineet käsittää. Mutta mitähän se sitte merkitsi?

Helposti havaitsee kukin suomalainen ettei tämä sana ole alkuperäinen, vaan johtosana; jota sen päätte *-la* todistaa. Tällöinen päätte suomen kielessä merkitsee paikkaa, taloa, kotoa eli olopaikkaa; niin on esim. pappila papin talo eli koto, Mikkola Mikon talo, Jaakola Jaakon talo jne. Mikä paikka oli siis jumala? Mistä saadaan se sana *juma*, johon päätte *la* on yhdistetty? Silmin nähtävä on sen muoto samanlainen kuin suomalaisten sanain *jumaus*, *jumu*, *jumina*. Suomen heimokansa Tseremissit kutsuvat jumalan vielä tänäpäni nimellä *juma*. Tosi on myös ettei mikään luonnon laitos niin lujasti kuin ukkoisen jumina muistuta ihmistä, semmenkin oppimatoita, korkeimmasta voimasta. Siis on juumia alkuansa merkinnyt jumina (ukkoisen) paikkaa eli kotoa se on: taivasta. Helposti taidetaan myös todeksi näyttää että suomalaiset heimokansat esim. Samojedit (nimellä *wum*) alussa ovat palvelleet itse taivasta jumalanansa. Saman ovat tehneet ja tekevät vieläki monet kansat Aasiassa, jonka meidänki esi-isämme ovat tulleet ja alkuperäisen uskontonsa tuoneet. He palvelivat siis alussa taivasta, jonka he nimittivät jumiin kodoksi (jumalaksi). Sana *taivas* ei ollut silloin vielä tuttu, niinkuin se ei vielä nytkään ole tuttu muille suomen heimon kansoille kuin Suomalaisille ja Wirolaisille. Ollen taivaan ylimmäinen voima rukoiltiin jumalalta hyvää tuulta niinkuin Kalevalan 18 runo värsyt 29-34:

"Tule nyt purtehen jumala,
Aluksehen armollinen
Wäeksi vähän urohon,
Miehen pienen miehueksi
Näillä väljillä vesillä,
Lakeilla lainehilla."

Häntä kutsuttiin myös sentähden ilman valtiaksi, niinkuin seuraavassa rukouksessa Kal. 15: 352-362:

"Itse ilmoinen jumala
Waljastele varsojasi,
Kohentele ratsujasi,
Aja kirja-korjinesi
Läpi luun, läpi jäsenen,
Läpi liikkuma-lihojen,
Läpi suonten soljuvaisten;
Liitä luu lihaa myöten,
Suoni suonen päätä myöten,
Luo hopea luun lomahan,
Kulta suonen sortumahan."

Samassa merkityksessä kutsuttiin päin vastoin ilmaa jumalan omaksi, niinkuin Kal. 13: 97. "Eip' on ilmalla jumalan, tämän taivon kannen alla." Tässä ei merkitse jumalan ilma hyvää ilmaa, niinkuin myöhemmin ruotsalaisilta saatu sanantapa, vaan jumalan hallittavaa ilmaa.

Siis on sana jumala aika ajoilta merkinnyt 1) taivasta 2) taivaan jumalaa ja 3) jumalan olentoa yhteisesti. Arvattava on myös että ihmisen järki tässä järjestyksessä asian keksi; ensin äksää hän ulkonaisen kappaleen, sitte vasta erottaa hän siitä sisällisen voiman ja vasta viimiseksi taitaa hän ymmärtää että sama yhteinen voima usiassa, niin kaikissakin kappaleissa taitaa vallita.

Kuinka taivas taisi ensimmäisen ylistyksen esi-isiltämme saada, ei ole vaikia ymmärtää. Sillä mitä on luonnossa joka suuremmalla voimalla vetäisi oppimattoman ihmisen ajatukset puoleensa kuin taivas aurinkonensa, kuunensa, tähtinensä? Sieltähän tulevat sateet, rakeet, tuulet, myrskyt, lumet; sieltä kuuluu ukkoisen jylinä, sieltä säteilee saman liekki, siellä palavat revon tulet.

Mutta kuin sana jumala oli yhteisen jumaluuden merkityksen saanut, oli uusi nimi haettava ensin ilman kannelle ja sitte sen jumalalle.

2. *Ukko* on sittemmin taivaan jumalan nimi, eikä se olekkaan niin ikivanha kuin luulisi. Se näkyy jo sanan merkityksestäkin; sillä sanalla tarkoitetaan personallista olentoa, jota ei mikään kansa, eikä Suomenkaan ensiksi ole palvellut jumalana. Alussa palveltiin luonnon voimia ja luonnon kappaleita, niinkuin aurinkoa, kuuta, tähtiä, jne.

Alkuansa merkitsee *ukko* vanhusta, kunnioitettua vanhaa miestä, isänisää, äitinisää, isää, setää, vanhempaa veljeä. Sentähden kutsutaan häntä vanhoissa runoissa usein myös isännäksi, vanhimmaksi, taatoksi eli isäksi, kuninkaaksi, valtiaksi eli hallitsijaksi jne. Ja hallituskunnastansa nimitetään häntä taivahan ukoksi, ilman ukoksi, taivaan taatoksi; muutoin ovat vielä taatto taivahinen, mies vanha taivahinen, ilman kultainen kuningas, hopeinen hallitsia, taatto taivaan valtiainen, pilven päällinen jumala hänen nimityksiänsä. Niinkuin taivas on ylinnä muita, niin pidettiin ukkoakin ylhäisimpänä jumalana; hänelle annettiin suoraan nimi ylijumala, pilvien pitäjä, hattaroiden hallitsia, ja toisinaan vielä taivahan napanen, arvellen hänen asuvan keskellä taivasta. Häneltä rukoiltiin myös taivaan jumalana sadetta, rajuilmaa, tuulta jne.

Oi ukko ylijumala
Tahi taatto taivahinen,
Wallan pilvissä pitäjä,
Hattareien hallitsia!
Pidä pilvissä keräjät,
Säkehissä neuvot selvät,
Idätä idästä pilvi,
Nosta lonkka luotehesta,
Toiset lännestä lähetä,
Etelästä ennättele,
Wihmo vettä taivohesta,
Wettä pilvistä pirota,
Orahille nouseville
Touvoille tohiseville.
Kal. 2: 317-330.

Oi ukko ylijumala,
Ilman kultainen kuningas,
Hopeinen hallitsia!
Rakenna rajuinen ilma,
Nosta suuri säiden voima,
Luo tuuli, lähetä aalto
Aivan vastahan venettä,
Jottei päästä Wäinämöisen,
Kulkea Suvantolaisen.
Kal. 42: 358-366.

Taivaan ja ilman hallitsiana täytyi ukon myös hallita suurimmat tapaukset ilmassa, salaman ja jumun, ja olivatki nämät ne tapaukset, joissa hän luultiin osottavan suurimman voimansa. Luultavasti on pitkäisen jylinä se, joka ensin on saattanut raakan ihmisen ajattelemaan jumalallista voimaa olevan. Tämän myös todistaa Suomalaisten nimitys, jumala, joka on otettu ukkoisen jumusta, niinkuin ennen on sanottu. Sana ukko, vaikka alkuansa peräti toista merkitsevä, sai saman merkityksen kuin jumalalla ennen oli ollut, siis ukkoisen jumalan merkityksen, ja tämä on vieläki kielessämme. Sanotaan nimittäin vielä tänäpäpä; ukko pauhaa, jyskyy, ukon eli ukkosen jylinä eli jyrinä; samaten ukko iskee valkiata, tulta. Muutoin saa hän runoissa vielä nimiä, jotka ukkoista merkitsevät, niinkuin remupilven reunahinen, jymypilven pitäjä, pitkäinen.

Oi ukko ylijumala,
Taatto vanha taivahinen

Puhki pilvien puhuja
Halki ilman haastella!
Tuo mulle tulinen miekka
Tulisen tupen sisässä.
Kal. 12: 279 ss.

Oi ukko ylijumala!
Jouduttele joutsu suuri,
Katso kaaresi parahin,
Pane vaskinen vasama,
Tuon tulisen joutsen päälle,
Työnnytä tulinen nuoli,
Ammu vaskinen vasama,
Ammu kautta kainaloien,
Halki hartiolihojen
Kal. 33: 204 ss.

Taivaan kaartaa pidettiin hänen joutsenansa, jolla hän ammuskeli vaskisia nuolia. Salama oli hänen miekkansa, jota kutsutaan tuliseksi miekaksi, tuliteräiseksi. Muutoin puhutaan vielä ukon kivistä ja kultaisesta kurikasta (vasarasta). Hänen vaatteensa sanottiin olevan tulinen turkki ja panuinen (tulinen) paita, joka saatiin arvattavasti taivaalla hohtavista pilvistä. Joskus sanotaan hänen myös poutapilvessä asuvan. Salaman hallitsiana oli hän myös tulen valtiasta. Kerran auringon ja kuun kadottua saati ukko uuden tulen maailmaan. "Tulta iski ilman ukko, valahutti valkeata, miekalla tuliterällä, säilällä säkenevällä; iski tulta kyntehensä, järskytti jäsenehensä ylähällä taivosessa, tähtitarhojen tasalla."

Ukko oli taivaan isäntänä, hänen vaimonsa oli *akka*; toisinaan saa ukko nimen äijä, ja akka nimen ämmä. Ukon pojasta on myös puhe runoissa, ja monta vaimollisia sikiötä omistetaan hänelle; ne saavat nimen Luonnottaret ja ovat ukon tottelevia palvelioita.

Taivaan isäntänä oli ukko myös sateen antaja, josta häntä rukoiltiin vuoden tulosta ja keväällä kylvön aikana pidettiin ukon juhlaa. Silloin vietiin korkeille vuorille ja kukkuloille ruokaa ja muita antimia. Moni vuori on ehkä siitä saanut nimen ukonvaara.

Ylijumalana ja veden antajana sai hän vallan vedessäkin, josta monet vedet vielä nimensä kantavat: Äijän paikka, Akkajärvi, Ämmänkoski, Akanlahti jne. Suomen kielessä on myös vielä nimitys ukon virta (alaspäin jokea) ja ämmän virta (ylöspäin jokea).

3. *Päivö, Kuu, Otava, Tähti ja muut ilman jumaluudet.* Ukko oli tosin ilman ja taivaan jumala; mutta siihen eivät tytyneet muinaiset esi-isämme. Sillä näkivät taivaalla auringon (päivän), kuun, tähdet, jotka he pitivät erinäisinä valtoina, ehkä ei ukon vertaisina. Kukin heistä oli omavaltainen isäntä, mutta niinkuin maan päällä yksi isäntä on rikas ja lavian talon herra, mutta toinen köyhä ja vähäisen perheen haltia; niin jumaloissakin ukko oli laviavaltainen, mutta tähti ja sen jumaluus hallitsi ainoasti vähäistä pilkkua avaruudessa, vaikka hän siinä oli isäntä ja oma herransa.

Suomalaiset, niinkuin usiammat Aasian kansat, ovat alussa palvelleet päivää (aurinkoa), kuuta, otavaa ja tähtiä (tähdellä tarkoitetaan erittäin pohjantähteä). Jumaloina heitä kuvaillaan miehullisiksi olennoiksi, ja eräs laulu runoilee kuinka päivä, kuu ja pohjantähti tulivat maahan hakemaan morsianta. Tämä kosioretki koski Suometarta, joka oli hanhen munasta haudottu.

Kaikilla näillä jumaloilla myös luultiin olevan vaimonsa. Kaikille heille myös annetaan tyttärensä ja päivällä, kuulla ja tähdellä kuvaillaan myös poika olleen. Auringolla oli, paitsi mitä päivän pojaksi kutsuttiin, toinenki poika nimeltä *Panu*, joka myös merkitsi tulta. Niin kuuluu runossa:

"Panu poika aurinkoisen,
Armas auringon sikiö!
Tuli nosta taivosehen,
Kehän kultasen keskelle,
Wahan vaskisen sisälle,
Kuin kukin emonsa luoksi,
Luoksi valtavanhempansa,
Pane päivät paistamahan,
Yöt laita lepeämään,
Aamulla ylenemähän,
Illalla alenemahan."
Kal. 26: 431-441.

Tästä näkyy myös että suomalaiset luulivat auringon olevan kultasen kehän, ja että tuli oli siitä

maahan saatu. Aurinko ja tuli ovat siis alkuperäisesti sama olento, jonka tähden ei taidettu tulla erittäin palvelulla, vaan ainoasti auringon sikiönä. Monet Aasian kansat palvelevat vieläkin tulta ja uhraavat sille. Tästä on meillä vielä se jäänös että muutamina juhlina tulia sytytetäät (helavalkiat, kokkovalkiat).

Tähän taivaalliseen jumalaseuraan kuuluvat auringon tytär, *Päivätär* (päivän tytär), kuun tytär, *Kuutar*, otavan tytär, *Otavatar* ja tähden tytär, *Tähetär*. Kaikki nämät kuvaillaan nuoriksi, kauneiksi ja kankaan kutomisessa oppineiksi. Päivän säteistä oli heidän kankaansa kultainen ja hopeinen, niinkuin runo sanoo:

"Tuo Kuutar korea impi,
Neiti Päivätär pätevä
Pitelivät pirtojansa,
Niitänsä nostelivat,
Kultakangasta kutoivat,
Hopeista helskyttivät
Äärellä punaisen pilven,
Pitkän kaaren kannikalla."
Kal. 41: 103-110.

Niinkuin usiammat muutki jumalat saivat myös nämät oman talonsa; auringon talo oli Päivölä, Kuun *Kuutola*, tähden *Tähtelä*.

Näitä rukoilivat Suomalaiset lempeinä ja hyväntahtoisina olentoina; he antoivat apua maan asujille heidän tarpeissansa.

Auringon ja kuun pimenemisestä oli esi-isillämme se luulo, että joku paha heidän kätki ja sulki vankiuteen. Esimerkiksi:

"Louhi Pohjolan emäntä,
Pohjan akka harvahammas
Siitä päivän kiini saapi,
Kuuhen käsin tavoitti.
Ne kohta kotihin saattoi
Pimeähän Pohjolahan
Kätki kuun kumottamasta,
Kirjarintahan kivehen,
Lauloi päivän paistamasta
Wuorehen teräksisehen.
Kun oli kuun kulettanunna
Sekä päivän saattanunna
Pohjolan kivimäkehen,
Rautaisehen kalliohon,
Jopa valkean varasti,
Tulen Wäinölän tuvilta
Sai tuvat tulettomaksi,
Pirtit valkeattomaksi.
Jo oli yö alinomainen,
Pitkä pilkosen pimeä,
Oli yö Kalevalassa,
Näillä Wäinölän tuvilla,
Sekä tuolla taivahassa
Ukon ilman istumilla."

Muiden seassa pidettiin myös *Koi* jumalana. Wirolaiset myös palvelivat "Koit" (Koita) ja "Älmärik" (Hämärää) jumalana. — Muutoin kuuluu ilman jumalain sekaan vielä "*ilman impiet ihana*", "*ilman luonnottaret*." Näitä luultiin olevan kolme, syntyneet ukosta seuraavaisesti:

Ukko ilmoinen jumala
Hieroi kahta kämmentänsä
Vasemmassa polven päässä;
Siitä syntyi kolme neittä,
Koko kolme luonnotarta
Raudan ruostehen emoiksi,
Suu sinervän siittäjiksi.
Neidet käydä notkutteli,
Astui immet pilven äärtä

Utarilla uhkuvilla,
Nännillä pakottavilla,
Lypsit maille, lypsit soille,
Lypsit vienoille vesille.
Yksi lypsi mustan maidon,
Wanhempainen neitosia,
Toinen valkean valutti,
Keskinäinen neitosia,
Kolmas puikutti punaisen,
Nuorimpainen neitosia.
Ku on lypsi mustan maidon,
Siitä syntyi melto-rauta,
Ku on valkean valutti,
Siit' on tehtynä teräkset,
Ku on puikutti punaisen,
Siit' on saatu räähky-rauta.
Kal. 9: 39-66.

Ilmassa olevain luonnotarten seassa mainitaan erittäin *Ilmatar*, joka oli ilman tytär. Hänestä kertoo runo seuraavan, jossa kuvaillaan esi-isämme luulo maailman luomisestakin:

Olipa impi ilman tyttö,
Kave luonnotar korea,
Piti viikkoista pyhyyttä
Ijän kaiken impeyttä
Ilman pitkillä pihoilla
Tasaisilla tanterilla.
Ikävystyi aikojansa,
Oudostui elämätänsä
Aina yksin ollessansa
Impenä eläessänsä
Ilman pitkillä pihoilla,
Avaroilla autioilla.
Jopa astuiksen alemma,
Laskeusi lainehille
Meren selvälle selälle,
Ulapallen aukealle;
Tuli suuri tuulen puuska,
Idästä vihainen ilma,
Meren kuohuille kohotti,
Lainehille laikahutti.
Tuuli neittä tuuvitteli,
Aalto impeä ajeli
Ympäri selän sinisen,
Laskipäiden lainehien;
Tuuli tuuli kohtuiseksi,
Meri paksuksi panevi.
Kantoi kohtua kovia,
Watsan täyttä vaikeata
Wuotta seitsemän satoa,
Yhdeksän yrön ikeä,
Eikä synny syntyminen,
Luovu luomatoin sikiö.
Wieri impi veen emona,
Uipi idät, uipi lännet,
Uipi luotehet, etelät,
Uipi kaikki ilman rannat
Tuskissa tulisen synnyn,
Watsan vaivoissa somissa,
Eikä synny syntyminen,
Luovu luomatoin sikiö.
Itkeä hyryttelevi
Sanan virkkoi, noin nimesi:
Woi poloinen päiviäni,
Lapsi kurja kulkuani!

Jo olen joutunut johonki,
Ijäkseni ilman alle,
Tuulen tuuviteltavaksi
Aaltojen ajeltavaksi
Näillä väljillä vesillä,
Lakeilla lainehilla.

— — —

Kului aikoa vähäisen,
Pirahteli pikkaraisten,
Tuli sotka suora lintu,
Lenteä lekuttelevi
Etsien pesän sioa,
Asunmaata arvaellen.

Lenti idät, lenti lännet,
Lenti luotehet, etelät,
Löydä tiloa tuota,
Paikkoa pahintakana,
Kuhun laatisi pesänsä,
Ottaisi olosiansa.

Liitelevi, laatelevi,
Arvelee ajattelevi;
Teenkö tuulehen tupani,
Aalloillen asunsiani;
Tuuli kaatavi tupasen,
Aalto vie asunsiani.

Niin silloin veen emonen,
Ween emonen, ilman impi
Nosti polvea merestä,
Lapaluuta lainehesta
Sotkalle pesän siaksi,
Asunmaaksi armahaksi.

Tuo sotka, sokea lintu
Liiteleikse, laateleikse,
Keksi polven veen emosen
Sinerväisellä merellä,
Luuli heinä-mättähäksi,
Tuoreheksi turpeheksi.

Lentelevi liitelevi,
Päähän polven laskeuvi,
Muni kultaset munansa,
Kuusi kultaisia munoa,
Rautamunan seitsemännen.

Alkoi hautoa munia,
Päätä polven lämmitellä;
Hautoi päivän, hautoi toisen,
Hautoi kohta kolmannenki.
Jopa tuosta veen emonen,
Ween emonen, ilman impi
Tuntevi tulistuvaksi,
Hiipiänsä hiiltyväksi.
Luuli polvensa palavan,
Kaikki suonensa sulavan.

Wavahutti polviensa,
Järkytti jäseniänsä,
Munat vierähti vetehen,
Meren aaltohon ajaikse;
Karskahti munat muruiksi,
Katkieli kappaleiksi.

Ei munat mutahan joudu,
Siepalehet veen sekahan,
Muuttuivat munat hyväiksi,
Kappalehet kaunoisiksi:
Munasen alanen puoli

Alaseksi maaemäksi,
Munasen yläinen puoli
Yläiseksi taivahaksi,
Yläpuoli ruskeaista
Päivöseksi paistamahan,
Yläpuoli valkeaista
Se kuuksi kumottamahan;
Mi munassa kirjavaista,
Ne tähdiksi taivahalle,
Mi munassa mustukaista,
Nepä ilman pilvilöiksi.
Ajat eellehen menevät,
Wuodet tuota tuonemmaksi,
Uuden päivän paistaessa
Uuden kuun kumottaessa;
Aina uipi veen emonen
Ween emonen, ilman impi
Näillä vienoilla vesillä.
Utuisilla lainehilla,
Edessänsä vesi vetelä,
Takanansa taivas selvä.

Jo Wuonna yhdeksäntenä,
Kymmenentenä kesänä
Nosti päätänsä merestä,
Kohottavi kokkoansa,
Alkoi luoda luomiansa,
Saavutella saamiansa
Selvällä meren selällä,
Ulapalla aukealla.

Kussa kättä käännähytti,
Siihen niemet siivoeli;
Kussa pohjasi jalalla,
Kalahaudan kaivaeli;
Kussa ilman kuplistihe,
Siihen syöverit syventi.

Kyljin maahan kääntelihe,
Siihen sai sileät rannat;
Jaloin maahan kääntelihe,
Siihen loi lohiapajat;
Päin päätyi maata vasten
Siihen laitteli lahdelmat.

Ui siitä ulomma maasta,
Seisattelihe selälle;
Luopi luotoja merehen,
Kasvatti salakaria,
Laivan laskemasiaksi,
Merimiesten pään menoksi.

Jo oli saaret jumottuna,
Luotu luotoset merehen,
Ilman pielet pistettyinä,
Maat ja manteret sanottu,
Kirjattu kivihiin kirjat,
Weetty viivat kallioihin,
Wiel' ei synny Wäinämöinen,
Ilman ikirunoja.

Waka vanha Wäinämöinen
Kulki äitinsä kohdussa
Kolmekymmentä keseä,
Yhden verran talviaki
Noilla vienoilla vesillä,
Utuisilla lainehilla.

Arvelee ajattelevi
Miten olla, kuin eleä
Pimeässä piilossansa,

Asunnossa ahtahassa,
Kuss ei koskaan kuuta nähnyt
Eikä päiveä havannut.

Oudosteli aikojansa,
Tuskastui elämätänsä;
Liikahutti linnan portin
Sormella nimettömällä,
Lukun luisen luikahutti
Wasemmalla varpahalla,
Tuli kynsin kynnykseltä,
Polvin porstuan ovelta.
Siitä suistui suin merehen,
Käsin kääntyi lainehesen;
Jääpi mies meren varahan,
Uros aaltojen sekahan.

Wirui siellä viisi vuotta,
Sekä viisi, jotta kuusi,
Wuotta seitsemän, kahdeksan,
Seisottui selälle viimein,
Niemelle nimettömälle,
Tanterelle puuttomalle.

Kal. 1: 110-334.

Tämän runon mukaan oli ilmatar siis maan ja manteren luoja, ja Wäinämöinen ensimmäinen luotu ihminen.

Muutamissa runoissa vielä mainitaan *Udutar ja Terhenetär*, *Utu-tyttö*, *Terhen-neiti*. Molemmat merkitsevät samaa udun, kaasun ja sumun jumalata. — Samaten maitan *tuulen tytär* tuulen jumaluutena. *Eteletär* on etelä-tuulen jumaluus, lempiä niinkuin etelätuulikin. *Suветar*, suven jumaluus, kuuluu myös luonnon lempiäin emoisten sekaan; häntä rukoiltiin karjaa suojelemaan. Näillä molemmilla viimisiällä ei ole suurta eroa; sillä suvi merkitsee kielessämme myös etelää.

II. Veden Jumalat

Ilman jälkeen näkyy vesi olleen esi-isäimme useimpain jumalain olo-paikka. Sillä raakalaisenki mielessä on joku himiä aavistus siitä että jumala on hengellinen, vaikka hän sitä ei voi selkiästi käsittää; mutta mitä hienompi ja läpinäkyväisempi, sitä jumalallisemmaksi hän paikan ja kappaleen luulee. Ja niin tekivät esi-isämmeikin; he jumaloitsivat vesiä ja ajattelivat niihin koko joukon jumalia. Niin tekevät vielä nytkin monet kansat.

Alussa pyhittivät ja palvelivat Suomalaiset itse vettä; sen todistavat ne monet vedet, joilla vielä nytkin vanhuudesta on *pyhän* nimi: *Pyhäjärvi*, *Pyhäjoki*, *Pyhävesi* jne. Saman tekivät muinen Lappalaiset ja Wirolaiset. Runoissakin vettä rukoillaan jumalana:

"Wesi kiellä poikoasi,
Laine lastasi epeä,
Ahto aaltoja aseta,
Wellamo veen väkeä,
Ettei parsku parraspuille,
pääse päälle kaarieni."

Kal. 42: 529-534.

Mutta sittemmin sai vesi, niinkuin ilmakin ukossa, oman jumalansa *Ahti eli Ahto*, joka tässä isäntänä vallitsi rajattomasti. Häntä kuvaillaan vanhana miehenä, ruohopartaisena, vahtovaippaan vaatetettuna. Runoissa saa hän nimen veen (veden) isäntä, aaltojen kuningas, satahaudan hallitsia. Hänen rikkautensa ja aarteensa sanotaan olevan äärettömät. Niiden omistajaksi tuli hän siitä että tuo onnen tuoja Sampo hajosi ja murut meteen jäivät:

Niin meni muruja noita,
Sammon suuria paloja
Alle vienojen vesien,
Päälle mustien murien;
Ne jäivät veen varaksi,
Ahtolaisten aartehiksi;

Siitpä ei sinä ikänä,
Kuuna kullan valkeana
Wesi puuttune varoja
Ween Ahto aartehia.
KaL 43: 267-276.

Samassa tilassa anasti Ahti Wäinämöisen hauven-luisen kanteleen, jonka myrsky veneestä vieritti mereen. Se tuli Ahtolan iki-iloksi, jota Ahti ei enään antanut takaisin. Ja muutoinki oli Ahti aivan ahne vieraan kalun perään. "Harvoin Ahti antanevi, kun on kerran keksinyttä." Mutta välistäin liikkui hänen sydämensä armahtavaisuuteen; niin kertoo satu, että köyhä paimenpoika rannalla veisiellessä pudotti veitsensä järveen. Pojan itkusta liikuttuna ui Ahto rantaan, sukelti ja toi pojalle kultaveitsen. Mutta rehellisessä viattomuudessaan ei poika tätä omistanut. Ahto sukelsi uudesti ja toi hopiaveitsen, mutta poika kielsi samaten sen olevan kadonneen veitsensä. Ahto toi kolmannesti sukeltain oikian veitsen, jonka poika iloissaan omisti. Tämän köyhän mutta rehellisen paimenen palkinnoksi lahjoitti Ahto hänelle kaikki kolme veistä. Mutta Ahdon suurin rikkaus olivat kalat, jonka tähden meri saa nimen "salainen kartano, lohinen louhikko." Hänen talonsa oli *Ahtola*.

Taloa hallitessa oli Ahdon apuna hänen vaimonsa *Wellamo*, "veden emäntä, veden eukko." Hän niinkuin Ahto itsekin oli vanha "vakainen vaimo," "veden ehtoisa emäntä, veden armas antivaimo." Hän oli puetettu "sinilakkiin," hänen hameensa oli hienohelmainen, hänen paitansa sävestä ("rytinen paita, ruoko-rinta") ja vaippa vaahdosta (vaahtivaippa).

Weden muut olennot olivat näiden alamaisia, ja saavat nimen Ahtolaiset, veden väki, Wellamon väki, Wellamon ikiväki, Ahdon lapset, Wellamon neidot, meren haudan haltiat, veden vallat jne. Muutamat näistä saavat erinimiä: pikku mies, Aallotar (aaltojen jumalatar), Kosken neiti, Melatar (melan jumalatar), Sotkottaret (suorsain suojelevaiset jumalattaret). Sillä näitä veden haltioita kuvailtiin oleskelevan ja hallitsevan ei ainoasti meressä, vaan muissakin vesissä: järvissä, virroissa, koskissa, kaivoissa, lähteissä jne. "Pikku mies" kuvaillaan runoissa (Kal. 2: 111-124) seuraavaisesti:

"Nousipa merestä miesi,
Uros aalloista yleni,
Ei tuo ollut suuren suuri,
Eikä aivan pienen pieni:
Miehen peukalon pituinen,
Waimon vaaksan korkeuinen
Waski oli hattu hartioilla,
Waski-saappahat jalassa,
Waski-kintahat kädessä,
Waski-kirjat kintahissa,
Waski-vyöhyt vyölle vyötty,
Waski-kirves vyön takana,
Warsi peukalon pituinen,
Terä kynnen korkeuinen."

Sotkottaret niinkuin heidän suositeltunsaakin suorsat oleskelivat rannan ruohossa, josta runo sanoo:

"Sisarekset sotkottaret
Rannan ruokoiset kälykset,
Hiipoivat hivuksiansa,
Hapsiansa harjasivat
Harjalla hopeapäällä
Sukimella kultaisella."
Kal. 41: 143-148.

Ahtoa ja Wellamoa rukoiltiin antamaan kalansaalista, asettamaan tuulta ja myrskyä merellä, auttamaan kulkua vaarallisissa meriretkissä niinkuin koskissa ja yleisesti matkustajia merimatkoilla. Kosken neitiä erittäin rukoiltiin kosken kuohuissa auttamaan. Pikku miestä rukoiltiin myös avuksi kalastamisessa. Hän otti hongan rannalta, pani sen päähän tarpoimeksi paaden ja ajoi sillä suuren paljouden kaloja Wäinämöisen nuottaan. Samaten hän myös kaasi sen suuren tammen, joka kasvoi ihmisten ikäväksi niin että se esti päivän paistamasta. Mutta pikkumies sai tässä tilassa semmoisen koon, että "jalka maassa teutaroivi, pää pilviä pitävi, syltä oli silmien väliä, syltä housut lahkehesta, puolta toista polven päästä, kahta kaation rajasta."

Kaikki nämät jumaluudet olivat muinaisten Suomalaisten mielestä suosiollisia, hyviä olentoja. Mutta vedessä oli myös pahan suopia, voimallisia olentoja, joista mainitaan *Wesihiisi*, *Turso eli Tursas ja Wetehinen*. Wesihiisi mainitaan ainoasti hirmuiseksi. — Iku-Tursoa avuksensa huutaa Pohjolan emäntä Louhi, upottamaan Kalevalan kansaa. Wäinämöinen tarttui tämän meren kummituksen korviin, nosti

sen vedestä eikä laskenut lepoon ennenkuin Turso oli luvannut ikipäiviksi olla aalloista nousematta kuolevaisia kiusaamaan. Tämä Meri-Turso siitti Pohjolan neidon kanssa yhdeksän poikaa, jotka olivat pahimmat ihmisten kiduttajat. — Runo sanoo että *Wetehinen ja Syöjätär* olivat kärkeen vanhemmat. *Wetehinen* nousi myös Tuonen joesta Ilmarista vastaan, mutta lintu kokko ajoi hänen takaisin. Muutoin osottaa nimi että *Wetehinen* oli yleisesti veden haltia, vaikka pahanlainen.

III. Maan jumalat.

Harvat ovat ne kansat, jotka lapsuudessaan eivät ole palvelleet maata jumalana, kuvaillen sitä lempiän äitin kaltaiseksi; sillä maa antaaki ravintoa sekä ihmisille että eläimille; maa synnyttää ja kasvattaa itsestensä kaikenlaista, jolla ihmiset ja eläimet taitavat henkensä pitkittää. Tämä ajatus oli meidän esi-isillämmekin; he antoivat tälle olennolle nimen *maaemä*.

Mutta vanhat Suomalaiset eivät kauvan pysyneet tässä ensimmäisessä ja tärkeässä maan jumaloitsemisessa; niinkuin ennen on ilmasta ja vedestä sanottu, niin muuttui itse maan palvelus jonkun maassa asuvan olennon palvelukseksi. Tämä koko maassa hallitseva olento kuvailtiin synnyttäväisen ja kasvattavaisen luontonsa mukaan vaimolliseksi. Se sai nimen *maan emo, emonen* (emu), *mannun eukko* (maan ämmä), *maan emäntä, akka manteren alainen* jne. Häntä rukoiltiin hyvästä kasvusta, esim. seuraavalla tavalla:

"Akka manteren alainen
Mannun eukko, maan emäntä!
Pane nyt turve tunkemahan,
Maa väkevä vääntämähän;
Eipä maa väkeä puutu
Sinä ilmoisna ikänä
Kun lie armo antajista,
Lupa luonnon tyttäristä.
Nouse maa makaamasta,
Luojan nurmi nukkumasta,
Pane korret korttumahan
Sekä varret varttumahan,
Tuhansin neniä nosta,
Sadoin haaroja hajota
Kynnöstäni, kylvöstäni,
Varsin vaivani näöstä!"

Erittäin merkillinen maan olentojen seassa on *Pellervoinen*, pellon poika, myös kutsuttu *Sampsa*. Ilmattaren luotua munasta maan ja taivaan ja synnytettyä Wäinämöisen, oli maa kasvaimista varsin paljas. Wäinämöinen saa nyt Pellervoisen kylvämään maata, ja hän:

"Mäet kylvi männiköiksi,
Kummut kylvi kuusikoiksi,
Kankahat kanervikoiksi,
Notkot nuoriksi vesoiksi,
Noromaille koivut kylvi,
Lepät maille leyhkeille,
Tuomet kylvi tuoreelle,
Pihlajat pyhille maille,
Pajut maille passuroille,
Katajat karuille maille,
Tammet virran viereville."

Pellervoinen on arvattavasti sama olento, jota myös nimitettiin *Pellon Pekko*, jonka sanottiin erittäin auttaneen ohran kasvua ja toukoja; tämän suhteen oli hän myös oluen jumala, josta sanantapa *maistaa pellon pekkoa* (juoda vierettä) on tullut.

Pispa Agrikola nimittää vielä muita jumalia, jotka huolta pitivät maan hedelmällisyydestä: *Liekkiö* hallitsi ruohot, juuret ja puut, *Köndös* huhdat ja pellot teki, *Rongoteus* ruista antoi, *Syres* herneet pavut, nauriit loi, kaalit, liinat ja hamput edestoi, *Wironkannas* kauran kaitsi. Mutta näistä ei runot mainitse juuri mitään. Agrikola kuoli vuonna 1557.

Mutta vähä oli meidän esi-isillämme sanomista pellon ja muun viljelyksen jumalista; sillä peltoa ja viljelystä he aivan vähän tunsivat. Sitä vastaan olivat he hyvin tutut metsässä, ja metsän riista heidän tavallisin elantonsa. Sentähden olivat metsän jumalalliset olennot vanhoille Suomalaisille kaikista tutuimmat ja hartaimmin palvellut.

Ylimmäinen metsän herra oli *Tapio*, "halliparta," "havuhattu," "naamaturkki," Toisinaan saa hän nimen *Kuippana* (pitkäkaulanen) ja *Riippa* (korkia lakki). Muutoin mainitaan hän *metsän ukko*, *Tapiolan ukko*, *kummun ukko*, *maan isäntä*, *Tapion talon isäntä*, *korven kuningas*, *salon herra*, *maan pitäjä*, *antoluoja*, *luja jumala*, *villan antaja* jne. Nämät ja monet muut nimitykset jo osottavat kuinka suuressa arvossa häntä pidettiin.

Tapion puoliso oli *Mielikki eli Mimerkki*, joka saa nimitykset *metsän emäntä*, *Tapion talon emäntä*, *metsän armas antimuori*, *metsän metinen muori*, *Metsolan tarkka vaimo*, *metsän ehtoisa emäntä*, *metsän miniä* jne. Muutoin saa hän usein lauseen *puhdas vaimo*, jolla on "muoto kaunis." Muutoin oli ajatus semmoinen että Tapion väki, niin Mielikkikin, olivat kauniissa vaatteessa koska metsämiehelle hyvin onnistui, mutta huonossa puvussa jos hän ei otusta saanut. Ilmarinen sanoo hyvän saaliin aikana että:

Tapion talon isäntä,
Tapion talon emäntä,
Tellervo Tapion neiti
Kanssa muu Tapion kansa,
Kaikki kullassa kuhisi,
Hopiassa horjeksihe;
Itsensä metsän emännän,
Ehtoisan metsän emännän,
Kädet oli kullan käärehissä,
Sormet kullan sormuksissa,
Pää kullan päätinehissä,
Tukat kullan suortuvissa
Korvat kullan koltuskoissa,
Kaula helmissä hyvissä.
Kal. 14: 121-134.

Rukoillessa hyvää saalista pyytää hän metsän emäntää laskemaan pois rumat vaatteensa, sanoen:

Oi mielu metsän emäntä,
Metsolan metinen muori!
Heitä pois heinäkengät,
Koski-virusi karista,
Riisu riihi-ryökälehet,
Arkipaitasi alenna,
Lyöte lykkyvaatteisihin
Antipaitoihin paneite
Minun metsäpäivinäni,
Erän etsoaikanani!
Ikävä minun tulevi,
Ikävä tulettelevi
Tätä tyhjänä oloa,
Ajan kaiken annituutta,
Kun en anna aioinkana
Harvoinkana hoimauta,
Ikävä ilotoin ilta,
Pitkä päivä saalihitoin.
Kal. 14: 135-152.

Sama kaikenmoinen kuvaus kohtaa meitä myös Tapion talosta, joka saa nimet *Tapiola*, *Metsola*, *Konkela* (honkatalo), *Havulinna*, *Lumilinna*, *Sarvilinna*, *Metsänlinna*. Jos metsämiehellä oli onni, oli Tapiola kaunis ja mieluisa, mutta saalihin puutteessa oli se huono talo.

Suuria aarteita oli Tapion talossa; siellä oli "Tapion avara aitta," jonka kulta-avaimet olivat metsän emännän hallussa, niinkuin muidenki huonetten avaimet. Muiden seassa oli myös mesi (hunaja) hänen hallussansa, ja sitä oli Tapiolassa runsaasti. Sentähden saa tämä emäntä myös nimen *Simanter* (sima, hunaja). Tämä tallitettiin "metisessä arkussa, mesilippaassa." Mutta Tapiolan suurin rikkaus olivat kaikki metsän elävät, jotka kutsuttiin Tapiolan karjaksi. Ilman isännän ja emännän luvatta ei ollut mahdollista saada näistä mitään saalista, sentähden rukoili metsämies hartaasti heitä ajamaan elävät

hänen tiellensä. Metsän riistaa ajaisa metsämiehelle oli Tapiolla "kultanen kurikka, vaskinen vasara," jolla hän metsässä kolisteli.

Myös kotieläimet laitumella käydessä olivat Tapion väen suojeleuksessa, josta häntä myös rukoiltiin, esim.

"Katso kaunoinen jumala,
Warjele matoinen luoja,
Warjele vahingon tieltä,
Kaitse kaikista pahoista,
ettei tuskihin tulisi
Häpeihin hämmentyisi!
Kuin katsoit katollisessa,
Alla varjon vartioitsit,
Niin katso katottomassa.
Waali vartiottomassa,
Jotta karja kaunistuisi,
Edistyisi emännän vilja
Hyvän suovan mieltä myöten,
Pahan suovan paitsi mieltä!"

Agrikola mainitsee *Kekrin*, joka karjan kasvun suojeli; mutta siitä ei runot tiedä mitään. Kuitenki on tuo epäilemätöin asia; sillä se elää vieläki Suomen kansan mielessä, ja muinen vietettiin pyhämiesten aikaan Kekrin juhlaa.

Tapio emäntinensä ei ehtinyt arvattavasti kaitsemaan kaikkea sitä suurta elävain paljouutta, joka metsissä oleskelee; sentähden oli heillä paljo väkeä työssä. Tämä väki saa nimen *Tapion kansa*, *Tapion pojat*, *Tapion neidet eli piiat*, *metsän immet*, *viljan eukot*. Vaimon puoli saa myös nimen *Luonnottaret*, *Luonnon tyttäret*. Ilmarisen emäntä rukoilee Tapiota näin:

Työnnä luonnon tyttäriä
Minun viljan viitsiöiksi,
Katsojaksi karjan kaiken!
Paljo on piikoja sinulla,
Sadoin käskyn kuulioita,
Eläjiä ilman alla,
Luonnottaria hyviä.
Kal. 32: 76-82.

Yksi ainoa Tapion väestä kantaa miehen nimeä, ja se on *Nyyrikki eli Pinneys*, Tapion poika. Hän on "puhdas mies," "siniviittaan" puetettu, kantain korkiata lakkia, joka on sininen ja punainen. Häntä rukoiltiin lyömään rastia puihin ettei metsämies eksyisi.

Muu Tapion kansa on vaimoväkeä; niin *Tellervo eli Hillervo*, "Tapion neiti, metsän tyttö," puetettu "utupaitaan, hienohelmaan." Hän oli pulskia keltatukka joka kaitsi Tapion emännän karjaa; häntä rukoiltiin myös elukoita suojelemaan ja terveenä illalla kotiin saattamaan.

Tapion tytär, ystävällinen *Tuulikki* oli myös paimentajan toimessa, mutta rukoiltiin myös metsän riistaa ajamaan metsästäjän tielle.

Tapion naisväen lukuun kuului vielä *Metsän piika pikkalainen*, "sima-suu," jonka luultiin simasta elävän. Hänellä oli "simapilli," jota hän soitteli paimentaissansa. Myös auttl hän metsämiehiä ja viittaili teitä metsästäjille.

Melkein kullakin puulla oli myös suojeleva olentonsa, joka kuului Tapion vallan alle. Niin mainitaan *Tuometar*, *Hongatar*, *Katajatar*, *Pihlajatar*, jotka, paitsi erinäisten puiden suojeleusta, myös pitivät huolta elukoista. Niin oli metsässä paljo väkeä, kullakin puulla, kivellä ja huoneella oli oma haltiansa, ettei mikään kaivannut suojelejaansa.

Myös pahoja olentoja luultiin metsässä olevan. Ja tämmöinen oli *Hiisi*, *mies häijy*, joka ynnä Syöjättären kanssa siitti kärkeen. Waivat ja onnettomuudet olivat Hiiden toimittamia, "Hiiden heittoja." Ja Hiisi saa runoissa usein saman merkityksen kuin *Paha*, *Pahalainen*, *Piru*, *Lempo*, jotka kaikki ovat pahoja olentoja. Hiiden asunto, *Hiitola*, *Hiiden linna eli Tanikan linna* kuvailtiin sentähden olevan synkeissä kolkoissa metsissä ja vuoren rotkoissa. Hän saa myös siitä nimen *Wuoren ukko*, ja monta vuorta on tästä saanut nimen "Hiiden vuori."

Runoissa eroitetaan monasti *Wesi-Hiisi*, *Wuori-Hiisi*, *Metsä-Hiisi*, josta näkyy että merkitsi paha olentoa yleisesti eli samaa kuin pahalainen, piru jne. Sen todistaa myös vielä sanantapa: *mene hiiteen!*

Hiiden suku sai nimen *Hiiden väki*, *Wuoren väki*, josta mainitaan "Hiiden poika pikkarainen" ja "Hiiden impi."

Jos elollisissa ruumeissa luultiin olevan paljo olentoja, niin sitä vastaan elottomissa (kiveimissä) ei semmoisista melkein mitään tietty; sillä niissä ei ollut erinomaisia voimia havaittavana. Kuitenki rukoillaan kerta *Kimmo*, *Kammon poika* halkasemaan kiveä, karilainen mainitaan karien haltiana.

Ihmisen taipumuksilla ja mielialoilla oli myös jumalansa. Ensiksi tulee mainita rakkauden jumalattaren, *Sukkamieli*, jonka mieli oli pehmiä kuin sukka ja lempiä.

"Sukkamieli mielen kääntäjä,
Mesillä tuon mieli haudo,
Haudo mieli mielettömän,
Armahani armottoman."

Runoissa ei Sukkamieltä nimitetä, mutta sitä useimmin *Lempi*, rakkaus, rakkauden jumala. — Ihmisen taipumuksista jumaloittiin myös *Uni*, *Unonen*, tämäkin lempiä luonnostansa. *Untamo* rukoiltiin unia selittämään.

Terveyden jumalatar oli *Suonetar*, jonka luultiin suonia kehräävän; hän tuli "suonisykkyrä sylissä, kalvokääri kainalossa suonia sitelemään, päitä suonten solmimahan." — Sitä vastaan oli *Kivutar ja Wammatar* vaivain ja kipujen tuottajat.

Muita jumalallisia olentoja olivat vielä: *Sinettäret*, sinisen värin palvossa auttajat, *Kankahattaret* kankaan kutoissa auttajat, *Matka-Teppo*, tiejumala, auttaja matkoilla jne.

Erinäisiä olentoja, jotka vieläkin pöllöttävät kansan mielessä, olivat *Menninkäiset*, joiden luultiin olevan kuolluitten haamuja maassa, ja *Maahinen*, joka oleskeli maassa, puiden, kivien ja kynnysten alla. Sen luultiin olevan ihmisen muotoinen, vaikka aivan pienen. Näitä lepyttääksi täytyi ihmisen heille uhrata kaikkia, olutta pannessa, leipoessa jne esikoisen. Heitä pahottaissa sai ihminen kivun, erinomattain rupia, josta vieläkin sana *maista* on tavallinen ja merkitsee jonkunlaista sydelmää.

IV. Maanalan jumalat.

Muinaisilla Suomalaisilla, niinkuin heidän heimokansoillansakin, oli se usko ettei kuolema — tämä kolkko ja käsittämätöin tapaus, jota he pelvolla ja vapistuksella ajattelivat — ettei kuolema peräti katkaisnut elämän lankaa ja ihmisen olentoa peräti tyhjäksi hävittänyt; ihmisellä oli heidän mielestensä jonkunlainen olemus toisellakin puolella haudan. Tämän osottivat he muutamilla menoilla kuolleita haudatessa: hänen mukaansa pantiin ruokaa, veitsi, kirves, tulukset, keihäs, pata, reki ja muuta semmoista, jota hän tässä elämässä oli tarvinnut. Sillä luultiin ihmisen tulevassakin elämässä elävän samaten kuin maan päällä ja siis tarvitsevan samoja aseitakin. Muutamat kansat luulivat ja luulevat vieläkin heidän uudessa olossansa olevan ruumiilliset; toiset taas pitävät heidän hengellisinä olentoina, jotka asuvat joko haudoissansa taikka harhailevat ympäri maan päällä, erinomattain yön pimeydessä, myrskyssä ja rajuilmassa; he ilmestyvät tuulen pauhussa, tulen leimauksissa ja tuhansittain muissa luonnon tapauksissa. Poppamiehet eli loihtiat luullaan saavan heidän nähdä ja heiltä tietää asioita, jotka tavalliselle ihmiselle ovat käsittämättömät; ja tavallisille ihmisille ovat he myös näkymättömät.

Kuolleille uhraaminen on ollut ikivanhoista ajoista asti tapana Aasian kansoilla. Myös Suomalaisilla kansoilla näkyy olleen joku alku tällaisesta vainaitten palveluksesta; sillä he pitivät juhlia kuolleitten muistoksi ja anoivat heiltä apua. Niin luultiin poppamiehen, haltioissa ollessansa, kulkevan ympäri maan alaisissa paikoissa hakemassa apua kuolleilta. Runo sanoo myös että viisas Wäinämöinen, kolmen loihutusanan puutteessa, meni vanhan Wipusen haudalle saadaksensa häneltä sen kaivatun tiedon. Mutta kuinka suuri ikään tämä kuolleitten palvelus oli, oli siinä aina pelko pääasiana. Uhrin ja juhlat toimitettiin vainaitten lepyttämiseksi. Sillä kuolleitten luultiin käyvän jälkeisiä maan päällä katsomassa ja heille levottomuutta tekemässä, eikä tämä luulo vieläkään ole peräti kadonnut. Kuolleitten haamut saivat viimen monet nimet: *Menninkäiset*, *Keijuiset*, *Kööpelit*, *Peijot*, *Peijakkaat*, jotka kaikki merkitsevät melkein samaa. Kaikilta näiltä pelättiin jotain pahaa aina. Ja heidän paikkansa oli maan alla, vaikka he toisinaan tulivat maan päälle. Jos kuollutta ei hautaan saatu, pysyi hän aina liikkeellä maan päällä, enimmästi samalla paikalla jossa hänen ruumiinsa oli kuollessa ollut.

Maan alla, jossa täältä lähteneet oleskelivat, vallitsi *Tuoni eli Mana*. Hänen talonsa oli *Tuonela eli Manala* (oikeistaan: Maanala), joka muutoin kuvailtiin hyvin tämän maailman kaltaiseksi. Siellä paisti päivä, siellä oli vesiä ja laaksoja, ketoja, peltoja ja niittuja, siellä karhuja, susia, kärmeitä, haukia jne. Mutta kaikki oli vahingollisia, kolkkoja ja hirmuisia. Metsät synkiät, vesi musta, oraat semmoiset että

kärme ja "Tuonen toukka" niistä saivat hampaansa. Tuonelan joki, josta usein puhutaan, oli kovin virtainen ja pyörteinen, siinä oli "vihanen koski", "kova kynsikoski." Muutoin nimitetään vielä Manalan alusvesi, Manalan saari. Tuonelaan tullessa oli käyminen yli yhdeksän ja puolen meren, sitte tultiin joelle, jonka takana näkyi itse Tuonela.

Tässä talossa oli Tuoni isäntänä. Hän oli ankara, säästämätöin eikä rukous taitanut hänen korviinsa tunkea. Hän vanha ukko, kolmisorminen ja hattu päässä, joka ripui alas olkapäille. Hän vartioitsi tarkoin kaikkia, jotka hänen valtaansa olivat joutuneet. Hän ei ketään tappanut, mutta hän saatti kuolleen taloonsa ja piti hänestä tarkan vaarin. Tässä toimessa oli hänellä apuna *Tuonetar*, *Tuonen akka*, *Tuonelan emäntä*, joka oli vanha ämmä, vääräsorminen ja koukkuleukainen. Pilan vuoksi sanottiin häntä hyväksi emännäksi, sillä hänellä oli tapana panna vierastensa eteen kärmeitä ja sammakoita. — Tämän jalon avioparin sikiö oli *Tuonen poika*, jonka sormet olivat väärät niinkuin äitinki, mutta niiden päät raudasta. Hän oli rajua ja hirmuinen, jonka vuoksi runot hänen sanovat veriseksi ja punaposkeksi (verestä punaiseksi).

Tuonelan jumalajoukkoon kuuluivat *Tuonen tyttäret eli Manan neidet*, *Manuttaret*. Nämät olivat ilkeää sukua, vihaisia ja riitaisia. Nimet *musta Tuonen tyttö*, *matala Manalan neiti* eivät osota mitään suloista. Näiden seassa nimitetään erittäin yksi: *Loviatar*, "Tyttö Tuonelan sokia, Pahin Tuonen tyttäriä, ilkein Manuttaria, Alku kaikille pahoille, Tuhansille turmioille; sill' oli muoto mustan lainen, Iho inhan karvallinen." Hänen pahin työnsä sanotaan olleen että hän antoi tuulen tehdä itsensä raskaaksi ja synnytti siitä yhdeksän pahinta ja ilkeintä poikaa, joista hän kahdeksan nimitti: *Pistos*, *Ähky*, *Luuvalo*, *Risa*, *Paise*, *Rupi*, *Syöjä*, *Rutto*. — Vielä nimitetään erittäin Tuonen tytärten seassa *Kiputyttö*. Tuonelan joessa, jossa kolme haaraa yhdistyi, oli *Kipukivi eli Kipuvuori*, jossa Kiputyttö piti kivut suljettuna. Itse istui hän tällä kivellä "joen kolmen juoksevassa, Weden kolmen jakaimessa, jauhoen kipukiveä, kipuvuorta väännätellen." Kipujen sieltä irti päästyä rukoiltiin häntä niitä kiini ottamaan ja sulkemaan "kitahan kiven siaisen" taikka vierittämään vetehen. Luultavasti oli Kiputyttö ja Kivutar eli Wammatar sama olento. Häntä rukoiltiin myös näin:

Ota kivut kippasehen,
Waivat vaskivakkasehen,
Kivut tuonne viedäksesi,
Wammat vaivutellaksesi,
Keskelle kipumäkeä,
Kipuvuoren kukkulata;
Siellä keittäös kipuja,
Pikkuisessa kattilassa,
Yhden sormen mentävässä,
Peukalon mahduttavassa.
Kal. 45: 293-302.

Tuonelan kansa kutsutaan yleisesti Tuonelan väeksi, Manalan eli Manan väeksi, jolla ehkä tarkoitetaan kaikkia kuolleita ja Tuonelaan tulleita. Täällä kuvaillaan olleen sekä nuoria että vanhoja ja keski-ikäisiä, vanhat sauvain nojalla, nuoret varustetut miekoilla, keski-ikäiset keihäillä. Tarkaus ja järkähtämätöin ankuruus oli heidän omaisuutensa. Sankarit ja Pohjolan tyttären kosiat menivät tavallisesti Tuonelaan; sillä tyttöä ei luvattu huonommille uroille kuin niille, jotka taisivat saada kiini Tuonelan karhuja, susia ja haukia, poppamiehet haltioissa ollessaan myös kävivät Tuonelassa kuolleitten haamuilta salaista viisautta etsimässä; mutta he eivät sinne menneet ruumillisessa tilassa, vaan ainoasti heidän sielunsa. Wäinämöisen matkan Tuonelaan kertoo runo näin:

Läksi Tuonelta sanoja,
Manalalta mahtiloita;
Astua taputtelevi,
Kävi viikon vitsikkoa,
Wiikon toisen tuomikkoa,
Kolmannen katajikka,
Jo näkyi Manalan saari,
Tuonen kumpu kuumostavi.
Waka vanha Wäinämöinen
Jo huhuta heikahutti,
Tuossa Tuonelan joessa,
Manalan alantehessa:
Tuo venettä, Tuonen tytti,
Lauttoa Manalan lapsi,
Yli salmen saadakseni,
Joen poikki päästäkseni!
Lyhykäinen Tuonen tytti,

Matala Manalan neiti
Tuo oli poukkujen pesiä,
Räpähien räimyttäjä
Tuonen mustassa joessa,
Manalan alusvedessä;
Sanan virkki, noin nimesi,
Itse lausui ja pakisi:
Wene täältä tuotanehe,
Kuni syy sanottanehe,
Mi sinut Manalle saattoi
Ilman taudin tappamatta,
Ottamatta oiva surman,
Muun surman musertamatta?

Waka vanha Wäinämöinen,
Sanan virkkoi noin nimesi:
Tuoni minun tänne tuotti,
Mana mailtani veteli.

Lyhykäinen Tuonen tytti,
Matala Manalan neiti
Tuonpa hän sanoiksi virkki:
Jopa keksin kielastajan,
Kunpa Tuoni tänne toisi,
Mana mailta siirteleisi,
Tuoni toisi tullessansa,
Manalainen matkassansa,
Tuonen hattu hartioilla,
Manan kintahat kädessä;
Sano totta Wäinämöinen,
Mi sinut Manalle saattoi?

Wielä valehtelee Wäinämöinen Tuonen tytölle että rauta, vesi ja tuli hänen oli Maanalaan saattanut, mutta ei se auta; vihdoinkin oli tosi sanominen että hän puuttui kolmea sanaa venettä laulaissa. Tuonen tyttö saatti hänen yli joen, mutta sanoi:

Woi sinua Wäinämöinen,
Läksit surmata Manalle,
Kuolematta Tuonelahan!
Etkä täältä pääsnekänä
Sinä ilmoisna ikänä
Kotihisi kulkemahan,
Maillesi matelemahan.

Tuonetar hyvä emäntä,
Manalatar vaimo vanha,
Toipa tuopilla olutta,
Kantoi kaksikorvaisella,
Itse tuon sanoiksi virkki:
Juopa vanha Wäinämöinen!
Waka vanha Wäinämöinen,
Katsoi pitkin tuoppiansa,
Sammakot kuti sisällä,
Madot laidoilla lateli;
Siitä tuon sanoiksi virkki:
"En mä tänne tullutkana
Juomahan Manalan maljat,
Tuonen tuopit latkimahan.
Juopuvat oluen juojat,
Kannun appajat katoovat.
Weistäessäni venoista,
Uutta purtta puuhatessa
Uuvuin kolmea sanaa
Peräpäätä päätellessä,
Kokkoa sohottaessa.
Kun en noita saanutkana,
Mailta ilmoilta tavannut,
Piti tulla Tuonelahan,

Lähteä Manan majoille
Saamahan sanoja noita,
Ongelmoita oppimahan."
Tuopa Tuonelan emäntä
Sanan virkkoi, noin nimesi:
Ei Tuoni sanoja anna,
Mana mahtia jakele.

Uuvutti unehen miehen,
Pani maata matkalaisen,
Tuonen taljavuotehelle;
Siinä mies makaelevi,
Uros unta ottelevi,
Mies makasi, vaate valvoi.

Oli akka Tuonelassa,
Akka vanha käykkäleuka,
Rautarihman kehreäjä,
Waski lankojen valaja,
Kehräsi sataisen nuotan,
Tuhantisen tuuritteli
Yönä yhtenä kesäisnä
Yhdellä vesikivellä.

Oli ukko Tuonelassa,
Se on ukko kolmisormi,
Rautaverkkosen kutoja,
Waskinuotan valmistaja,
Se kutoi sataisen nuotan
tuhantisen tuikutteli,
Samana kesäisnä yönä,
Samalla vesikivellä.

Tuonen poika koukkusormi,
Koukkusormi, rautanäppi,
Se veti sataisen nuotan,
Poikki Tuonelan jokea,
Sekä poikin jotta pitkin,
Jotta vieläki vitahan,
Jottei päästä Wäinämöisen,
Selvitä Uvantolaisen
Sinä ilmoisna ikänä,
Kuuna kullan valkeana,
Tuolta Tuonelan kodista,
Manalan ikimajoista.

Waka vanha Wäinämöinen
Sanan virkkoi noin nimesi:
Joko lie tuhoni tullut,
Hätöpäivä päälle pääsnyt
Näillä Tuonelan tuvilla,
Manalan majantehilla?

Pian muuksi muuttelihe
Ruton toiseksi rupesi,
Meni mustana merehen,
Sarana sarajikkohon,
Matoi rantaisna matona,
Kulki kyisnä kärmehenä,
Poikki Tuonelan jokea
Läpi Tuonen verkkoloista.

Tuonen poika koukkusormi,
Koukkusormi, rautanäppi,
Kävi aamulla varahin
Werkkojansa katsomahan,
Sadan saapi taimenia,
Tuhat emon alvehia,
Eipä saanut Wäinämöistä,
Ukkoa Uvantolaista.

Siitä vanha Wäinämöinen

Tuonelasta tultuansa
Sanovi sanalla tuolla,
Lausui tuolla lausehella:
"Älköhön hyvä Jumala,
Älköhön sitä suetko,
Itsemennyttä Manalle,
Tuonelahan tunkeillutta!
Äijä on sinne saanehia,
Vähä tuolta tullehia,
Tuolta Tuonelan kodista,
Manalan ikimajoista."

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUINAISTEN SUOMALAISTEN PAKANALLISET
EPÄJUMALAT ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this

work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by

the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.